

*Марина Сергіївна Булкат,
начальник управління
юридичного забезпечення суду
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ

Питання принципів судової влади досить тісно пов'язано з її практичним функціонуванням у кожній сучасній державі. З огляду на зазначене, вони є чи не найбільш вивченим аспектом судової влади, особливо у дослідженнях представників практичних наукових спеціалізацій.

Так, питання принципів судової влади комплексно опрацьовано у науковій праці доктора юридичних наук В. Городовенка [1]. Також до цієї теми звертався і доктор юридичних наук Р. Ігонін [2].

Аналізуючи цей напрям досліджень, необхідно також згадати про те, що одним із перших до дослідження реалізації відповідних принципів, а саме принципу гласності в діяльності суду першої інстанції, у вітчизняній юридичній науці звернувся М. Сірий [3]. Принцип обов'язковості судових рішень як конституційну засаду судочинства дослідила О. Хотинська [4]; принцип доступності правосуддя та гарантій його реалізації – О. Овчаренко [5], а принцип змагальності сторін як конституційної гарантії справедливого судочинства – С. Лунін [6]; принцип єдності судової влади – І. Юревич [7]; А. Лужанський опрацював питання конституційно-правових засад доступу до правосуддя в Україні [8]. Питання принципів судової влади в контексті основних конституційних засад судочинства в Україні досліджено В. Федоренко [9]. Питання забезпечення принципу незалежності суддів в українській національній правовій системі висвітлено доктором юридичних наук, професором Л. Луць [10]. Легітимність судової влади вивчав у межах окремого наукового дослідження С. Гладій [11], а принцип самостійності судової влади комплексно висвітлено в одному із новітніх дисертаційних досліджень В. Потапенка [12].

Також окремим напрямом наявних досліджень із відповідної тематики слід виокремити питання щодо принципів організації системи судів (територіальність, інстанційність, спеціалізація тощо). Розпочав розробку аспектів адміністративно-юрисдикційної діяльності суду В. Скавронік [13]. Комплексне дослідження питання юрисдикції судів здійснив доктор юридичних наук В. Сердюк [14]. Аспект інстанційності побудови судової системи опрацьовано у науковій праці С. Штелик [15]; О. Закропивний досліджував питання територіальності як принципу побудови системи судів загальної юрисдикції в Україні [16]. У галузі цивільного права одним із перших здійснив дослідження судової підвідомчості П. Тимченко [17], а О. Гаркуша дослідив питання організації та діяльності судів цивільної юрисдикції в Україні [18].

Комплексний аналіз зазначених досліджень опосередковував можливість виокремлення певних характерних ознак для досліджень відповідної тематики. Так, сутнісною ознакою переважної більшості зазначених досліджень є їх ґрунтовний аналіз чинного (на момент проведення дослідження) вітчизняного законодавства. Тоді як деякі теоретико-правові аспекти цього питання залишаються малодослідженими донині, а інші – потребують уточнення або перегляду.

Так, у попередніх дослідженнях було зазначено про певні дискусійні питання теорії судової влади, зокрема щодо визначення поняття системи принципів судової влади [19]. Серед них – ототожнення понять ознаки та принципу функціонування судової влади, функції та принципу судової влади тощо. У цьому контексті слід зауважити, що розмежування цих понять можливе під час комплексного дослідження їхньої правової природи.

У результаті проведеного наукового аналізу можна стверджувати, що принцип – це загальна вимога до побудови, організації та функціонування судової влади та її структури, тоді як ознака є фундаментальною характеристикою судової влади як державно-правового явища і відповідного юридичного поняття. Очевидно, що ознака є первинною відносно принципу, який уточнює питання функціонування судової влади. Якщо порівнювати ці категорії, то ознака є статичною характеристикою поняття, а принцип відображає динаміку його функціонування.

Зі свого боку, функції судової влади доцільно розглядати як напрями діяльності держави у відповідній сфері, що реалізуються у конкретно-визначених видах, формах, методах, способах її діяльності.

Тобто теоретико-правові основи поняття функцій судової влади слід розуміти як сукупність напрямів діяльності окремої складової державної влади у конкретно-визначеній сфері її владного регулювання – з приводу встановлення справедливості, відповідно до конкретизованих, аутентичних цінностей та

орієнтирів; корелюється із розумінням призначення (мети) цієї держави у суспільстві, її цілями, змістом функцій, які виконує держава у суспільстві (державних функцій); завданнями, поставленими суспільством перед державою та державною владою на кожному етапі розвитку; реалізується у відповідних видах і формах, специфічними методами, способами, засобами.

Очевидно, що функції судової влади як складової державної влади визначено відповідно до функцій конкретної держави, тобто вони є основою для визначення загальних вимог функціонування судової влади, її принципів.

Іншим питанням, яке потребує розмежування під час визначення поняття принципів судової влади, є їхнє співвідношення із категорією «засади». Так, О. Хотинська обґрунтувала тезу про те, що коли йдеться про засади судочинства, під ними розуміють його принципи, однак саме поняття «принцип» є первинним відносно «засади» [4, с. 16]. Вбачається, що для розуміння співвідношення цих понять слід визначити їхні первинні значення. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначено «засаду – як вихідне, головне положення, принцип; основу світогляду, правило поведінки» [20, с. 325]. Дещо уточнене значення можна віднайти в Академічному тлумачному словнику, де визначено засаду як «основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь» [21]. Зі свого боку, значення терміна «принцип» – основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [21].

Таким чином, початкові значення понять «засади» і «принцип» є фактично тотожними і відрізняються, по суті, певними мовними характеристиками. Так, поняття «засади» здебільшого можна використовувати під час характеристики загальних принципів функціонування судової влади, тоді як термін «принцип» повною мірою відображає природу як загальних, так і спеціальних принципів функціонування судової влади, судової системи тощо.

З огляду на зазначене, результати проведеного наукового аналізу щодо природи поняття принципу судової влади опосередковують можливість визначення основ відповідного правового поняття. Принцип судової влади – вихідне положення, покладене в основу функціонування складової державної влади у конкретно-визначеній сфері її владного регулювання – з приводу встановлення справедливості, відповідно до конкретизованих, аутентичних цінностей та орієнтирів; корелюється із розумінням призначення (мети) цієї держави у суспільстві, її цілями, змістом функцій, які виконує держава у суспільстві (державних функцій); завданнями, поставленими суспільством перед державою та державною владою на кожному етапі розвитку; відповідає ознакам та функціям судової влади конкретно-визначеної держави.

Використані джерела

1. *Городовенко В. В.* Принципи судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Городовенко Віктор Валентинович ; Національний університет «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». – Харків, 2012. – 40 с.
2. *Ігонін Р. В.* Принципи судової влади / Р. В. Ігонін // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Число 1. – С. 24–29.
3. *Сирый Н. И.* Реализация принципа гласности в деятельности суда первой инстанции по уголовным делам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Криминальний процес и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Сирый Николай Иванович; Институт математики НАН Украины. – Киев, 1991. – 19 с.
4. *Хотинська О. З.* Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Хотинська Оксана Зіновіївна ; Академія адвокатури України. – Київ, 2006. – 20 с.
5. *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Овчаренко Олександр Миколайович ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2007. – 29 с.
6. *Лунін С. В.* Принципи змагальності сторін як конституційна гарантія справедливого судочинства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Лунін Сергій Вікторович ; Академія адвокатури України. – Київ, 2011 – 19 с.
7. *Юревич І. В.* Принцип єдності судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Юревич І. В. ; Національний університет «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». – Харків, 2012. – 20 с.
8. *Лужанський А. В.* Конституційно-правові засади доступу до правосуддя в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Лужанський Андрій Васильович ; Національна академія України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2013. – 20 с.
9. *Федоренко В. В.* Основні конституційні засади судочинства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Федоренко Володимир Володимирович ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Київ, 2015. – 20 с.
10. *Луць Л. А.* Забезпечення принципу незалежності суддів в українській національній правовій системі / Л. А. Луць // Вісник Центру суддівських студій. – 2007. – № 10. – С. 5–6.
11. *Гладій С. В.* Легітимність судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Гладій Степан Васильович ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.

12. *Потапенко В. І.* Самостійність судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків, 2015. – 18 с.
13. *Скавронік В. М.* Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Скавронік Віктор Миколайович ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2002. – 19 с.
14. *Сердюк В. В.* Юрисдикція судів України за спеціалізацією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Сердюк Валентин Вікторович ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 15 с.
15. *Штелик С. П.* Організаційно-правові аспекти інстанційної побудови системи судів загальної юрисдикції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Штелик С. П. ; Академія адвокатури України. – Київ, 2012. – 19 с.
16. *Закропивний О. В.* Територіальність як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Закропивний Олександр Васильович ; Академія адвокатури України. – Київ, 2013. – 20 с.
17. *Тимченко П. М.* Проблеми судової підвідомчості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Тимченко П. М. ; Національна юридична академія України імені Я. Мудрого. – Харків, 2000. – 15 с.
18. *Гаркуша О. О.* Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Гаркуша Олександр Олександрович ; Академія адвокатури України. – Київ, 2009. – 23 с.
19. *Bulkat M.* The concept of the judicial power functions (theoretical and legal aspect) / M. Bulkat // KELM. – 2016. – № 2 (14). – P. 3–16.
20. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
21. *Академічний тлумачний словник* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua> <http://sum.in.ua/s/zasada>

Булкат М. С. Принципи судової влади: характеристика поняття

У статті представлено результати теоретико-правового аналізу формування поняття принципу судової влади. Запропоновано авторський підхід, в основі якого твердження про те, що правову природу принципу судової влади опосередковано значеннями відповідних первинних категорій, обґрунтовано їх співвідношення. Запропоновано твердження про те, що ознака судової влади є первинною відносно принципу, який уточнює питання її функціонування; функції судової влади є основою для визначення загальних вимог функціонування судової влади, тобто принципів. Обґрунтовано, що початкові значення понять «засади» і «принципи» є фактично тотожними і відрізняються мовними характеристиками. Запропоновано авторське визначення основ поняття «принцип судової влади».

Ключові слова: принцип судової влади, ознака судової влади, функція судової влади.

Булкат М. С. Принципы судебной власти: характеристика понятия

В статье представлены результаты теоретико-правового анализа относительно формирования понятия принципа судебной власти. Предложен авторский подход, в основе которого утверждение о том, что правовая природа принципа судебной власти определяется значениями соответствующих первичных категорий, обосновано их соотношение. Предложено утверждение о том, что признак судебной власти является первичным относительно принципа, который уточняет вопрос ее функционирования; функции судебной власти являются основой для определения общих требований функционирования судебной власти, то есть принципов. Обосновано, что начальные значения понятий «основы» и «принципы» фактически тождественны и отличаются языковыми характеристиками. Предложено авторское определение основ понятия «принцип судебной власти».

Ключевые слова: принцип судебной власти, признак судебной власти, функция судебной власти.

Bulkat M. The principles of judicial power: characteristics of the concept

This paper presents the results of theoretical analysis of the legal formation of the concept of the principle of judicial power. An architectural approach, based on the assertion that the legal nature of the principle of judicial power values indirectly relevant primary categories proved their value. A statement that the features of the judicial power forms the principles that clarifies; the definition of the judicial power is the basis for general requirements of the judicial power, their principles. The author bases the definition of the concept of «the principle of judicial power».

Key words: the principle of judicial power, the feature of the judicial power, the function of the judicial power.

УДК 340.1

*Вячеслав Юрійович Васецький,
науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК СУЧАСНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВ

Останнім часом у більшості країн світу на тлі нових викликів з боку радикальних настроїв та їхніх крайніх проявів у терористичній діяльності спостерігається активізація і навіть болісне відчуття нових тенденцій у проблемі прав людини. Ці питання набувають особливого значення у країнах розвинутої